

Ο Ι. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΚΑΙ Ο ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΟΧΑΣΜΟΣ

Ἡ παρουσία τοῦ Ἰωάννου Θεοδωρακοπούλου εἰς τὸν ἑλληνικὸν φιλοσοφικὸν ὀρίζοντα εἶναι πράγματι μνημειώδης. Μαθητὴς καὶ διάδοχος τοῦ εἰς τὶς ἀντίστοιχες ἔδρες τόσον τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ὅσον καὶ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τὶς ὁποῖες ἐκεῖνος τόσον ἐλάμπρυνε μὲ τὴν πνευματικὴν του ἀκτινοβολίαν, αἰσθάνομαι μεγάλην συγκίνησιν ἀναφερόμενος εἰς τὸ ἔργον του.

Τὸ ἴδιον αὐτὸ ἔργον, ποὺ ἀπλώνεται ἤδη ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος μισοῦ αἰῶνος, πολὺ βοηθεῖ στὴν προσπάθεια νὰ τὸ ἐντάξῃ κανεὶς τόσον εἰς τὴν περιοχὴ τοῦ συγχρόνου ἑλληνικοῦ στοχασμοῦ ὅσο καὶ στὴν περιοχὴ τῆς σημερινῆς εὐρωπαϊκῆς διανοήσεως. Ἡ ἐνότης αὐτὴ ἐπιτυγχάνεται χάρις εἰς ἓνα καίριον στοιχεῖο ποὺ θ' ἀναγνωρίσει κανεὶς εἰς τὴν πνευματικὴν προσφορὰ τοῦ Δασκάλου, ἀπὸ τὰ πρῶτα του κείμενα ὡς τὰ πιὸ ὀψιμα: δηλαδή, στὴν ἑλληνοκεντρικὴν της κατεύθυνση.

Ἀπὸ πλευρᾶς ἱστορικῆς διαμορφώσεως ἐξελίξεως τῆς φιλοσοφικῆς δημιουργίας τοῦ Θεοδωρακόπουλου, εἶναι δυνατόν νὰ διακριθοῦν δύο μεγάλες περίοδοι. Ἡ βαθμιαία μετάβασις ἀπὸ τὴν μίαν εἰς τὴν ἄλλην τοποθετεῖται στὰ χρόνια τοῦ τελευταίου μεγάλου πολέμου.

Ἡ πρώτη περίοδος χαρακτηρίζεται ἀπὸ μίαν ἥρεμα, ἀλλὰ βαθιὰ βιούμενην προσπάθεια συλλήψεως καὶ ἀξιολογήσεως τῶν κυριωτέρων ρευμάτων καὶ τῶν μεγάλων στιγμῶν τῆς φιλοσοφίας, τόσον τῆς ἀρχαίας ὅσον καὶ τῆς νεωτέρας. Ἐνδεικτικὸν εἶναι ὅτι, ὅταν, νεώτατος ἀκόμη, ὁ Θεοδωρακόπουλος ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν διανόησιν τῆς δεκαετίας τοῦ '20, ἡ διανόησις αὐτὴ ἐκυριαρχεῖτο, κατὰ ἓνα μεγάλο της μέρος, ἀπὸ ἓναν ἔντονον νεοκαντισμόν. Ὡστόσο, ἡ νεοκαντιανὴ αὐτὴ παλίνροια δὲν κατέκλυσε τὴν ἑλληνικὴν του συνείδησιν· ἀπλῶς συνετέλεσεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς φιλοσοφικῆς του μεθόδου.

Ἀπὸ τὴν Εὐρώπην ὁ Θεοδωρακόπουλος ἐπέστρεψε στὴν Ἑλλάδα μ' εὐρωπαϊκὴν φιλοσοφικὴν καλλιέργειαν, ἀλλὰ καὶ μὲ ἑλληνικὴν συνείδησιν ἐνισχυμένην.

Ἀκονισμένος ἐπάνω εἰς τὸν ἄκμονα τῆς εὐρωπαϊκῆς μεθοδολογίας, ὁ ἑλληνισμός του ἀποκτᾷ ἓνα ὄπλον ἐκφράσεως ἰσχυρόν. Τεκμήρια τῆς στάσεώς του αὐτῆς εἶναι τὰ πρῶτα του βιβλία περὶ Πλάτωνος καὶ περὶ Πλωτίνου, ποὺ συζητοῦνται εὐρύτατα εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ φιλοσοφικὰ περιοδικά. Τὰ ὀψιμώτερα συνθετικά του ἔργα περὶ Πλάτωνος προεκτείνουν μεταπολεμικὰ τὴν περίοδον αὐτὴν καὶ τὴν ἀποκρυσταλλώνουν.

Ἡ δευτέρα περίοδος ποὺ, ριζωμένη ἤδη εἰς τὰ ἔργα τῆς προηγουμέ-

νης, αρχίζει από τα χρόνια του πολέμου, και φθάνει ως τις αρχές της δεκαετίας του '80, χαρακτηρίζεται από μίαν καταφανή έντασιν του έλληνοκεντρισμού του Θεοδωρακόπουλου, έλληνοκεντρισμού που διαμορφώνεται πια με άμεσον κέντρον αναφοράς την σύγχρονην ελληνική ζωήν, όπως αυτή βιώθηκε από τον ίδιο, δηλαδή ως κατάληξη μιᾶς πνευματικής συνεχείας, καί, συγχρόνως, ως άπαρχή μιᾶς αναγεννήσεως του ελληνικού πνεύματος.

Ἄν ὑπάρχει μιᾶ μεγάλη θεματική σταθερά εἰς τὸ ἔργον τοῦ Θεοδωρακόπουλου, αὐτὴ ἀναντιρρήτως ἀναφέρεται στὴν ζωντανὴ βίωσιν τοῦ ελληνικοῦ δεδομένου ἀπὸ τὶς συνειδήσεις, καὶ στὸ αἶτημα ἐπιβολῆς τοῦ δεδομένου αὐτοῦ ἐπάνω στὴν εὐρύτερη, τὴν οἰκουμενική, πραγματικότητα.

Ἡ ἰδιοτυπία τοῦ ελληνικοῦ πνεύματος συλλαμβάνεται καὶ διατυπώνεται διὰ μέσου τῆς ἰδιοτυπίας τῶν κατ' ἐξοχὴν ελληνικῶν ἐννοιῶν τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Τὸ ελληνικὸ πρότυπικὸ διώνυμον «λόγος-ἐλευθερία» δὲν ὑπῆρξε ποτὲ στατικόν. Ἀντίθετα, ὑπέκειτο καὶ ὑπόκειται εἰς διάτασιν καὶ εἰς ἐμπλουτισμόν. Δυὸ παραδείγματα διαδικασιῶν τοῦ σχήματος αὐτοῦ εἶναι, πρῶτον, ἡ διαμόρφωσις τοῦ χριστιανοῦ ἀνθρώπου τοῦ ὁποίου ἡ ἱστορικὴ οἰκουμενικότης συμπληρῶνει τὴν ἰδεολογικὴν οἰκουμενικότητα τοῦ Ἑλλήνος· καί, δεύτερον, ἡ προοπτικὴ τῆς δημιουργικῆς ἀποδοχῆς τοῦ σημερινοῦ ἐπιστημονικοῦ καὶ τεχνολογικοῦ πλέγματος.

Τὸ ἱστορικὸν γίγνεσθαι παύει ἔτσι νὰ εἶναι μιᾶ ἀναγκαία διαλεκτικὴ συνέχεια, καθὼς τὸ θέλει ἡ γερμανικὴ ρωμαντικὴ ἰδεοκρατία, προκειμένου νὰ συλληφθῇ μετὰ τρόπον οὐσιαστικῶς ελληνικόν, ὡς τραγικότης, ἐπειδὴ, ἀκριβῶς, τὴν φορὰ αὐτὴν, θεωρεῖται ἀπὸ τὴν σκοπιά τῆς ἐλευθερίας πρὸς τὴν ὁποίαν καὶ ἀντιτίθεται.

Ὑπὸ τοὺς ὅρους αὐτοὺς, ὁ ἄνθρωπος δὲν ὑποτάσσει προκαταβολικὰ τὸ ἰδικόν του γίγνεσθαι στὸ «ὀργανικόν» πλαίσιο τῆς ἱστορίας, ἀλλ' ἀγωνίζεται νὰ ἐνταχθῇ αὐτὸ ὡς αὐταξία. Ὁ ἀγῶνας αὐτὸς συνιστᾷ τὴν τραγικότητα τῆς ἱστορίας, πού εἶναι ἡ ἀναγκαστικὴ συνέχεια τῆς τραγικότητος τῆς ὑπάρξεως.

Ἡ Ἑλλάς ἐδημιούργησε τὴν Εὐρώπην, ὅπως ἐδημιούργησε καὶ τὴν σημερινὴν Οἰκουμένην· ὁ ρόλος τῆς ὁμῶς δὲν ἐξαντλεῖται σ' αὐτό. Ἀντίθετα, ἡ συναρτησιακὴ αὐτὴ σχέσις πού προϋποθέτει καὶ συνέχειαν, ἀλλὰ καὶ ἀντίθεσιν μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἱστορικῶν καὶ γεωπολιτιστικῶν προεκτάσεών της, εἶναι δυναμικὴ καὶ ἀναγκαία.

Κάτω ἀπ' αὐτὴν τὴν ἰδεολογικὴν διατύπωσιν κρύβεται ὁ ἴδιος· ὁ προσωπικὸς ἀγῶνας τοῦ Θεοδωρακόπουλου ὁ ὁποῖος, μετὰ τὸ νὰ κινεῖται μετὰ τὸν τοῦ ελληνικοῦ καὶ τοῦ διεθνοῦς πνευματικοῦ πεδίου, καὶ μετὰ τὸ νὰ γνωρίζει τόσον τὴν ὁμοιογένειαν ὅσον καὶ τὴν ἀντιφατικότητά των, βιώνει τὰ προβλήματα τῆς συνέχειάς των (ἀλλὰ καὶ τῆς συγκρούσεώς

των) ως προβλήματα της τραγικότητας του ανθρώπου.

Αυτό είναι το ανθρωπολογικό κ' ιστοριοθεωρητικό αξιολογικόν υπόβαθρο στο όποϊον επάνω οικοδομεῖται ένα ολόκληρο φιλοσοφικόν σύστημα όπου, τὴν φοράν αὐτή, διασταυρώνονται ὁ ἑλληνικὸς στοχασμὸς (μὲ τὴν μορφήν ἀναπτύγματος τῆς πλατωνικῆς παραδόσεως) κ' ἡ σύγχρονη εὐρωπαϊκὴ, πνευματοκρατικὴ κυρίως, διανόησις. Ἡ ὄντολογία τοῦ Θεοδωρακόπουλου ἐμπνέεται ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν πλατωνικὴ προβληματικὴ τῆς σχέσεως ὄντος καὶ μὴ ὄντος, καί, ὑπὸ τὸ πρῖσμα αὐτό, ἀναπτύσσεται ὡς μία λογοκρατικὴ ὅσον καὶ πραγματοκρατικὴ κοσμολογία· ἡ γνωσιολογία του, νεοκαντιανῆς, ἀρχικά, προελεύσεως, ὁδεύει, σὺν τῷ χρόνῳ, πρὸς ἕναν ἐκπλατωνισμό πού τῆς ἐπιτρέπει νὰ ἐναρμονισθῇ ἐντελῶς πρὸς τὴν ὄντολογία του, ὡς μιὰ ἐπιστημολογία ἀποχρώσεως πνευματοκρατικῆς· ἡ αἰσθητικὴ του ὁργανώνεται αὐστηρὰ γύρω ἀπὸ τὴν ἀναγκαίαν σχέσιν τῶν ἐννοιῶν «κάλλος» καὶ «τέχνη», ἐνῶ ἡ ἠθικὴ του ἐπιβάλλεται ὡς ἔξαρση τῆς ὄντολογίας του, διὰ μέσου τῆς ιδέας τοῦ ὁλοκληρωμένου ἀνθρώπου.

Προβάλλοντας ἕνα γεροδεμένο φιλοσοφικὸ σύστημα μὲ ἕνα ὕψος προσωπικὸ προσηρμοσμένο πρὸς τὴν θελκτικὴ προφορικὴν του ὁμιλίαν καὶ πού, ἀκριβῶς γι' αὐτό, παρουσιάζει πολὺ μεγάλη δυσκολίαν γιὰ ὅποιον ἐπιχειρήσει νὰ τὸ μεταφράσῃ σὲ ξένη γλῶσσαν εἰς τῆς ὁποίας τὰ καθιερωμένα καλούπια ἀρνεῖται πεισματικὰ νὰ ὑποταγῇ, ἀφοῦ παραμένει ὀρθωμὰ ἐλευθέρως ὅσον καὶ ἰδιοτύπου δημιουργίας πού ἀναμφισβήτητα ἐπηρέασε κι ἀσφαλῶς, ἐπὶ πολὺ ἀκόμη θὰ ἐπηρεάσῃ τὴν σύγχρονη ἑλληνικὴ φιλοσοφικὴν ἔκφραση, ὁ Θεοδωρακόπουλος ἐμφανίζεται ὡς ἕνας ἀκέραιος στοχαστὴς πού ἐνσαρκώνει, στὶς ἡμέρες του, βιωματικά, τὴν δημιουργικὴ σύζευξιν τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν.

Αὐτὸ τὸ σύστημα, τὸ πολυσήμαντο κ' ἐνιαῖο συγχρόνως, ὁ Θεοδωρακόπουλος τὸ ἐλάξευσεν ὄχι μόνον εἰς τὴν ἀπομόνωσιν τοῦ ἐργαστηρίου του, ἀλλὰ κι ἀπὸ πανεπιστημιακῆς ἑδρας κατὰ τὸν μακροχρόνιον διάλογόν του πρὸς ἀναρίθμητες γενιὲς νέων. Προέκταση κι ἀνάπτυγμα τοῦ διαλόγου αὐτοῦ νοεῖται ἡ ὀψιμη δραστηριότης του στὸ πλαίσιον τῆς Ἐλευθέρης Σχολῆς Φιλοσοφίας «ὁ Πλάτων», κοντὰ στὸν Μυστράν, ἀπ' ὅπου τακτικὰ παρεῖχε στοὺς νέους τὴν εὐκαιρίαν νὰ συνειδητοποιήσουν, ὡς Ἕλληνες, τὰ προβλήματα τοῦ συγχρόνου ἑλληνισμοῦ.

Ὅσο καὶ ἂν αὐτὸ θὰ ἐφαίνετο, ἐκ πρώτης ὄψεως, ἀπαράδεκτος ἀπλοποίησις, ἴσως νὰ μὴν εἶναι ὑπερβολικὸν νὰ τονισθῇ πῶς, κατ' οὐσίαν, οἱ δύο μεγάλες φιλοσοφικὲς μῆτρες στὶς ὁποῖες εἶναι δυνατόν ν' ἀναχθῇ κάθε μεταγενέστερη φιλοσοφία, πολὺ περισσότερον μάλιστα κάθε μεταγενεστέρα φιλοσοφία ἑλληνικὴ, παραμένουν ὁ πλατωνισμὸς καὶ ὁ ἀριστοτελισμὸς. Ἐπὶ δύο καὶ πλέον χιλιετίας ὁ ἑλληνικὸς φιλοσοφικὸς στοχασμὸς ἐκυμάνθη, σχεδὸν ρυθμικά, μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν πόλων

ἔλξεως.

Τὸ ἐκκρεμές τοῦ στοχασμοῦ τούτου συνέχισε τὴν αἰώρησή του πότε πρὸς τὴν μίαν καὶ πότε πρὸς τὴν ἄλλην ἀπὸ τὶς κατευθύνσεις αὐτές. Εἴτε συμπτωματικὰ εἴτε, καθὼς πιστεύω, διὰ λόγους ἱστορικοὺς καὶ πολιτιστικούς, συνέβη οἱ περίοδοι ἀκμῆς τοῦ πλατωνισμοῦ νὰ συμπίπτουν πρὸς περιόδους φιλελεύθερης ἀνθρωπιστικῆς διαθέσεως· οἱ περίοδοι ἀκμῆς τοῦ ἀριστοτελισμοῦ, μὲ περιόδους αὐστηρότερης ἀναδιπλωτικῆς διαθέσεως τῶν συνειδήσεων.

Μὲ τὸν Θεοδωρακόπουλον ἡ σύγχρονη ἐλληνικὴ φιλοσοφία εἰσῆλθε σ' ἓνα νέο κεφάλαιο πὺν χαρακτηρίζεται ἀπὸ μίαν ἀνανεωτικὴν, πλατωνίζουσαν, πνευματικὴν δραστηριότητα. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἡ ἐμφάνις τοῦ Θεοδωρακοπούλου προσέδωσε νέες διαστάσεις εἰς τὴν πορεία τοῦ ἐλληνικοῦ στοχασμοῦ.

Μέσα στὴν σύγχρονη ἀκαταστασία ρευμάτων κ' ἐπιδράσεων ὁ Θεοδωρακόπουλος ἐπέβαλε ἓνα νέο πλατωνικὸν ἦθος καὶ ἓνα νέο πλατωνικὸν βάθος εἰς τὸ ὅποῖον ἐπάνω τὰ ρεύματα αὐτὰ ἐπὶ μακρὸν θὰ διαγράφονται καὶ θὰ ἐκπροσωποῦνται στὴν Ἑλλάδα· ἓνα νέο διαρθρωτικὸν κριτήριον πὺν καταξιώνεται διὰ μέσου τοῦ πρίσματος τῆς ἰδικῆς του προσωπικῆς φιλοσοφικῆς προσφορᾶς τοῦ Δασκάλου.

Εὐάγγελος Α. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ
(Ἀθῆναι)